

film

Amintiri din Epoca de Aur (I)

Ioan-Pavel Azap

Ceea ce surprinde la *Amintiri din Epoca de Aur* (România, 2009) – filmul în două părți scris și co-produs (alături de Oleg Mutu) de Cristian Mungiu, regizat de: Ioana Uricaru, Hanno Höfer, Răzvan Mărculescu, Constantin Popescu și Cristian Mungiu – este „confuzia” în ceea ce privește paternitatea regizorală a fiecărui episod. Explicația pe care o dă Mungiu este plauzibilă și amplifică valențele unui film ambițios ca proiect și onest ca realizare: „Filmul poate fi văzut ca un singur film, nu ca o suită de episoade cu suișuri și coborâșuri, cum e cazul la multe filme de genul ăsta și, din punctul meu de vedere, e cea mai mare realizare a lui. Am considerat normal să nu vorbim fiecare despre «episodul meu», ci despre filmul pe care l-am realizat împreună și cred că este un bun exercițiu de luptă cu orgoliul de autor. Am lucrat într-un mod amical și foarte degajat și nu e un secret cine ce film a făcut, ci este irelevant.” Într-adevăr, *Amintirile...* au această extraordinară calitate: deși sunt compuse din episoade de sine stătătoare, având regizori diferiți, dau impresia unui singur film: fluent, coerent, savuros dar și discret dramatic – senzație pe care am avut-o de la prima vizionare, într-o „proiecție-fluviu” la TIFF când au rulat împreună toate cele șase scurtmetraje (care în final se vor dovedi a fi șapte!) ce compun filmul-omnibus. Drept urmare, nu m-am mai agitat să identific „partitura” fiecărui regizor, mulțumindu-mă să accept filmul ca pe un întreg.

Prima parte, *Tovarăși, frumoasă e viața!*, este compusă din patru scurtmetraje, toate tratând cu umor situații din ultimii ani ai perioadei comuniste (care se suprapun cu „Epoca Ceaușescu”), având o poantă finală ce susține și potențează povestea.

În *Legenda activistului în inspecție*, un activist de partid județean pleacă în inspecție în satele prin care urmează să treacă a doua zi coloana oficială a tovarășului suprem al țării, Nicolae Ceaușescu. Atmosferă bine reconstituită, cu țărani care mătură străzi desfundate, cu vaci frumoase aduse din alte comune, pe unde nu trece tovarășul, cu săteni îmbrăcați de sărbătoare și copii pregătiți să recite când va opri coloana oficială, cu un milițian șmecher, cu un secretar de sfat popular tinerel și dezghețat care încă nu este cuprins de frica de neprevăzut, asemeni mai vârstnicului primar al comunei... Din vorbă în vorbă, activistul și secundul său, un fel de șef de cabinet de astăzi, acceptă o gustare, și imediat apar pe masa așezată sub un umbrar ciorbe, sarmale, pești prăjiți, vinuri... Un telefon îi anunță că tovarășul nu va mai trece a doua zi pe acolo, drept care chiolhanul se dezlănțuie. În final, toată gașca, la sugestia-ordin a activistului de-acum bine aghesmit, se urcă într-un carusel, unde vor petrece multe și neplăcute ore pentru că nu are cine să oprească instalația, nimeni dintre săteni neîndrăznind să se apropie de locul unde chefuiesc mai marii comunei și cei de la județ sau neluând în serios strigătele disperate după ajutor ale acestora... Evidentă pentru spectator este totala lipsă de adevărată a personajelor la ceea ce a fac; de la activistul județean până la ultimul sătean toți par a fi supuși unei corvezi pe care încearcă să o fenteze cât pot, o tratează ca pe o boală cu care te-ai obișnuit și cu care știi că va trebui să „coabitezi” până la sfârșitul zilelor tale. Ceea ce în anii '80 era purul adevăr. Dar ce căuta un carusel la marginea satului? Păi, a doua zi urma să aibă loc un iarmaroc, iar cei care atârnavă în scaune îi interzisese în ajun micului

întreprinzător să-și deschidă taraba pentru a nu ofensa coloana oficială...

Legenda fotografului de partid prezintă o poveste mai dramatică, tratată însă cu aceeași dezinvoltură, având drept protagoniști doi fotografi de la *Scânțea* (ziarul Partidului Comunist Român), unul bătrân, altul tânăr. Cel în vârstă, care a trăit ani de zile cu valiza pregătită și cu spaima de a nu fi ridicat noaptea din așternut, încearcă să-și tempereze și să-și protejeze mai tânărul coleg, mai puțin obedient și nedispus încă să accepte orice compromis. La București tocmai are loc vizita lui Giscard D'Estaing, președintele Franței, iar la Casa Scânței e fierbere mare: ziarul trebuie să fie în toată țara a doua zi la prima oră, dar nu oricum, ci reflectând corect și principial istoricul moment. Principial însemnând, între altele, că fotografiile de la aeroport trebuie retușate pentru ca tovarășul Ceaușescu să fie cel puțin la fel de înalt ca omologul francez. Apoi, Giscard e cu pălăria pe cap, iar Nicolae cu cușma în mână! Păi, cum, se căciulește în fața capitaliștilor?! Lucrând contracronometru și apăsați de spaima de a nu nemulțumi Partidul, cei doi fotografi o dau în bară: poza de pe prima pagină a ziarului îl prezintă pe tovarășul Nicolae Ceaușescu cu o cușmă pe cap și cu alta în mâna dreaptă... Tirajul a fost retras și, se spune, a fost singura dată când *Scânțea* nu a ajuns la prima oră la oamenii muncii din întreaga țară. Întâmplare plauzibilă, dacă luăm în calcul imensa presiune din redacții, unde nu doar derapajele ideologice erau de neimaginat, dar până și sumedenie de cuvinte erau interzise și puteau să-l coste capul pe cel care le folosea. Am și acum pe undeva, cred, o *Scânțea* din ianuarie 1987 sau 1988 în care apare pe prima pagină o poezie dedicată zilei de naștere a lui Ceaușescu care conține în acrostih următoarele cuvinte: CEAUȘESCU/O/LAE. Singura explicație plauzibilă este că autorul encomiasticelor stihuri, al cărui nume nu-l rețin, a realizat un acrostih cu numele întreg al președintelui, dar, nepreveniți, redactorii au eliminat câteva versuri din motive de spațiu tipografic.

În *Legenda politrucului zelos*, un tânăr și tenace activist vrea să îndeplinească cu orice preț sarcinile de partid și să-și aducă județul de pe primul loc la numărul de analfabeți într-o poziție statistică mai onorabilă. Drept urmare, pornește peste munți și peste văi, taman până în Adâncatele, un sat în care atunci când plouă se rupe orice legătură cu restul lumii, iar femeile nasc în căruțe în drum spre cel mai apropiat oraș. Lasă că nici curent electric nu e în sat, dar oamenii n-au nici măcar o sală de clasă, darămite învățător. Demagog onest, politrucul nostru se implică atât de mult încât îi aduce pe săteni, de la copiii de școală la bătrânii cu un picior în groapă, cu forța, respectiv cu ajutorul milițianului, la școala improvizată în odaia în care el însuși ar fi trebuit să fie găzduit. În final, o neînțelegere îl face să părăsească satul cu brațul în ghips, cu o căruță plină de daruri (adică demâncare) de la sătenii pe care i-a terorizat mai mult sau mai puțin, dar cu conștiința împăcată că, dacă nu a reușit să ducă la bun sfârșit misiunea încredințată de partid, măcar a lăsat în urmă o școală (improvizată, ce-i drept, dar orișicâtuși!) și o tânără învățătoare hotărâtă să-i lumineze pe localnici. Dincolo de faptul că „legenda” nu prea aparține Epocii de Aur, alfabetizarea fiind încheiată oficial încă din anii '60, sintagma Epoca de Aur (aparținând, se spune, lui Octavian Paler) fiind o „invenție” a anilor '70, scenariul inge-

nios, grija pentru amănunte semnificative și demersul regizoral fără ezitări transcend epoca conferind anecdotei valențe care depășesc conjuncturalul.

În sfârșit, *Legenda milițianului lacom* a circulat în epocă, dar cred că nimeni nu a localizat protagonistul, dar toți am știut pe cineva, care și el știa pe cineva, care, la rândul lui, știa pe cineva căruia i s-a întâmplat povestea cu porcul... Așadar, în preajma Crăciunului plutonierul de miliție Sandu primește de la fratele său, care locuia la țară, un porc. Binevenit, evident, atâta doar că porcul era viu, frațele a plecat că se grăbea, iar Sandu și familia s-au trezit în pragul serii cu ditamai animalul în sufragerie. Dezorientați, acceptă sugestia puștiului lor de 12-13 ani de a gaza animalul cu ajutorul buteliei tradiționale. Prima parte a planului a decurs conform așteptărilor: porcul a succumbat. Când au vrut însă să-l pârlască cu lampa de carbid, animalul a făcut explozie și s-a lipit de pereți. Familia lui Sandu a supraviețuit având doar răni ușoare, ba a mai și adunat ceva resturi de carne de pe tavanul bucătăriei... și aici anecdota în sine are mai puțină importanță, deși trebuie să recunoaștem că e savuroasă. Importante sunt, iarăși, amănuntele relevante care definesc epoca: cozile la buteliile de aragaz, măcelăriile goale, fericirea unui tată că a reușit să cumpere trei banane pentru fiul său, adevărată „captură”, dojana profesorului adresată unei eleve care se afișează la școală cu, iarăși, o banană (fruct rar, aproape misterios în ultimii ani ai deceniului nouă), certând-o că își face colegii care nu se pot bucura de asemenea delicatose să sufere ș.a.

Resemnarea blazată a sătenilor din *Legenda activistului...*, groaza bătrânului pozar din *Legenda fotografului...*, falsa alfabetizare a țărănilor din *Legenda activistului...*, atmosfera dezolantă pe fundalul căreia se derulează întâmplările comice din *Legenda milițianului...* – toate aceste detalii specifice epocii dezvăluie încet și discret (și) dimensiunea tragi-comică a *Amintirilor din Epoca de Aur*: povestea unor oameni, a unui întreg popor de fapt, pentru care lupta pentru supraviețuire reprezintă însăși sensul existenței, conferă noimă vieții și celui mai insignifiant individ, fiind în același timp un joc sofisticat care stimulează adrenalina mai tare decât orice „găselniță” computeristică din zilele noastre.

Amintiri din Epoca de Aur (II)

Ioan-Pavel Azap

Cea de a doua parte a *Amintirilor din Epoca de Aur*, intitulată *Dragoste în timpul liber* (România, 2009), conținea inițial (cel puțin în versiunea de la TIFF, formă în care filmul a fost prezentat și la Cannes) două mediummetraje: *Legenda vânzătorului de aer* și *Legenda șoferului de găini*. În versiunea de pe marile ecrane, care a avut premiera în toamna anului trecut, Cristian Mungiu a adăugat scurtmetrajul *Curcunii nu zboară*, episodul său din *Lost and Found / Obiecte pierdute*, proiect European colectiv din 2005 care a rulat și în cinematografele din România. Probabil că în lupta cu „orgoliul de autor” (vezi numărul anterior al *Tribunei*) a învins acesta din urmă, pentru că filmul, nu rău altfel, este în contextul dat parazită, nu empatizează, nu se armonizează cu celelalte episoade.

Dar aceasta este o problemă minoră peste care se poate trece, așa cum ignoram pe vremuri, adică în anii Epocii de Aur că tot e vorba de amintiri de-atunci, finalul „lipit” al unor filme și mai ales al unor cărți. De reținut este faptul că *Dragoste în timpul liber* marchează o sensibilă schimbare de ton față de *Tovarăși, frumoasă e viața!*. Aici viața nu mai este chiar așa de frumoasă, de „pontoasă”, ci de o tristețe mai accentuată decât în legendele anterioare. Este vorba de o mai realistă – în sensul de mai puțin subsumată perspectivei comice, chiar dacă aceasta din urmă nu este în mod obligatoriu și optimistă – abordare a realității, de tonul mai sobru al poveștilor.

În anii '70-'80 vânzarea sticlelor goale devenise o afacere, o sursă de venit suplimentar legal și... neimpozabil! Legal în funcție de cantitatea și modul în care erau procurate recipientele. (Îmi amintesc din prima copilărie țigani care strângeau din sat căruțe întregi de sticle goale, oricât de murdare, în schimbul unor mărunțișuri bricolate ori chiar pe degeaba.) În *Legenda vânzătorilor de aer*, Bughi, un tânăr dezghețat, și Crina, o liceeană dornică de aventură, pun la cale un plan ingenios de „înavuțire” rapidă din vânzarea sticlelor goale. Între cei doi se înfiripă chiar și

o idilă, însă finalul povești este dramatic (nu comic sau cinic precum în *Tovarăși, frumoasă e viața!*): când îi încolțește miliția, Bughi dezvăluie că este nepotul primului secretar al județului, un fel de prefect de azi, și că totul se va rezolva. Pentru Crina, care se implicase efectiv și afectiv în aventură, faptul că tânărul trișează neasumându-și niciun risc de fapt, înșelându-i în felul acesta încrederea, înseamnă începutul destrămării iluziilor adolescenței. Aici „legenda” este doar un pretext pentru un film nuanțat, de atmosferă, chiar nostalgic pe alocuri. Nu mai avem de-a face nici cu sărăcia din *Legenda milițianului lacom*, nici de rigiditatea politico-ideologică din *Legenda fotografului oficial* – care numai nostalgii nu puteau stârni –, este vorba despre farmecul unei vârste încă neperversitate de sistem: filmele văzute pe video în nocturnă și în grup, chefurile naive, ineluctabila poftă de aventură sub orice formă (trimiteră la *Bonnie și Clyde*, urmărit cu sufletul la gură pe video, este nu atât derizorie cât mai degrabă înduioșătoare), dorința de libertate, de independență, iubirea adolescentină ș.a. Finalul este dramatic nu pentru că cei doi au ratat „afacerea”, ci fiindcă Crina realizează ce înseamnă să nu ai încredere. Cu puțin efort, *Legenda vânzătorilor de aer* ar fi putut deveni un mai mult decât onorabil lungmetraj.

Cum lungmetraj ar fi putut deveni și *Legenda șoferului de găini*. Aici nu se mai poate vorbi defel de nostalgie ori umor, nici măcar de ironie. Suntem în cumplitii ani '80, când „oamenii muncii” primeau alimentele pe cartelă, trocul fiind o modalitate curență de supraviețuire: cei care lucrau într-un domeniu, îndeosebi alimentar, ofereau la schimb produse celor din alte domenii. Este și cazul lui Grigore, șofer la o Avicola din nordul României care străbate periodic țara pentru a duce găini la Constanța. Pe traseu oprește constant la o cabană din munți, atras nu atât de pitorescu locului cât de farmecul „hangitei”. Când un incident îl obligă să desigileze camionul, are surpriza să constate că găinile s-au ouat – iar ouăle pot

fi vândute pe bani buni. De fapt, Grigore cedează ispitei nu atât din lăcomie, cât pentru a intra în grațiile femeii. În final ajunge la închisoare grație unei idile neconsumate. Dincolo de „drama de iubire”, episodul este susținut de o serie de amănunte semnificative – schimbul de replici dintre vecini, preocupări doar să-și asigure subzistența, aerul apatic al lui Grigore, care refuză parcă să înțeleagă de unde îi vine resemnarea, interioarele mobilate sărăcăcios, o seamă de gesturi mărunte ce denotă o rutină lăncedă – care recompun fără ostentație epoca. Filmul se încheie practic aici, *Legenda șoferului de găini* resemnificând ansamblul.

Amintiri din Epoca de Aur nu poate fi acuzat de edulcorare a realității, de idilism ori nostalgii inoportune. Singurul „reproș” fundamentat ce i se poate aduce este că nu cultivă o perspectivă încrâncenată asupra trecutului: autorii nu privesc în urmă cu mândrie. Dar, nici cu mândrie.